

להן הטיפף מוחמד חוסיין הייפל משך כל העשור השני למאה הזאת, וזאת אפילו כיום, כאשר דומה כאילו נשלם תהליך הסיערוב של התרבות והספרות המצרית—שלא לדבר על עסקי-הפוליטיקה שלה.

יחד עם עוד הרבה הוגי-דעות מצריים מבני דורו, משוכנע היה הייפל שהספרות הערבית אין בה משום דוגמה ראויה לחיקוי לדור העולה של הסופרים המצריים—וזאת לא רק מפני שהיא ישנה ושיגרתית אלא בעיקר מפני שהיא "זרה". לא פעם חזר על ההשקפה שהספרות הערבית של מצרים, בדומה לזו של ספרד המוסלמית, יש ליחד לה מקום משלה בתולדות הספרות הערבית.

הייפל ותבריו, כמושים בתורת "האופי הלאומי" של ארנסט רינאן, הפליגו בדברים עד אין קץ על "טבע מצרי" יחיד-במינו, על "סביבה מצרית" ספציפית ועל "נשמה מצרית" מיוחדת, ומתוך כך גם קראו לצמיחתה של ספרות מצרית "לאומית" אמיתית, בת-הארץ. משתמע מכאן שלא האסלאם כדת משותפת גם לא הערבית כלשון המשותפת לא גרעו ולא יכלו לגרוע מן ההבדלים בין הקיבוצים והלאומים השונים דוברי-הערבית, אשר לכל אחד מהם מזג, אופי לאומי, ספרות ותרבות משלו, המושפעים ומעוצבים על-ידי גורמי הסביבה.

אכן, בימי עלומיו שפך הייפל בוז ולעג על אותם מצרים שעדיין מתגאים היו במוצאם הערבי, התורכי או האירופי. הוא גרס כי אסור למצרים להכיר במולדת כלשהי מחוץ למצרים; והוא גינה את אלה מבני-ארצו שהתייחסו על ערבים בדווים, "שהמקרה", כך כתב, "זימן אותם לאדמת מצרים".

אף שספרו של ד"ר צמח מכוון למומחים, מן הדין שגם המעוניינים בצדדים אחרים של תולדות מצרים ותרבותה בעת החדשה ימצאו בו ענין ניכר. במובן זה חבל שהמחבר (שהוא כיום מרצה לספרות ערבית חדשה באוניברסיטת חיפה) לא הוסיף פרק-מבוא שימסור את רקע הנושא ויקבע את מסגרתו.

נ. ר.

ארבעה מבקרים מצריים

כל אחד מארבעת האישים הספרותיים שד"ר צמח דן בהם דיון קפדני כל-כך בספר הזה הוא גם יותר מ"מצרי" בלבד וגם הרבה, הרבה יותר מ"מבקר ספרות" בלבד—ובמובן זה לפחות אין השם שנבחר לספר הולם אותו ביותר.

לאמיתו של דבר, בין לטוב ובין לרע, שלוש שה מן המבקרים האלה—הייפל, שנולד ב-1888, ואל-עקאד וטהא חוסיין, שניהם ילידי 1889—חלוצים היו כולם בתחיית התרבות הערבית-המוסלמית של העת החדשה, ועבודתם הקיפה היסטוריה מוסלמית, פילוסופיה, ביקורת ספרותית ומאמרים עתונאיים לרבות אוטוביוגרפיה, ספרות יפה, וכן—אצל אל-עקאד—שירה.

כולם כאחד, בזכות עצמם, היו מה-שקרוי "גיבורי-תרבות" במערב או—באנגליה של ראשית המאה ה"ט—"אנשי-ספרות". רק הרביעי שבהם, מוחמד מנדור (1907—1965), עשה בעיקר בבקורת הספרות והתרבות, אך אפילו הוא, כיון שלמד משפט ומדע-המדינה כמו גם לשונות קלאסיות, התעניין בפוליטיקה בצורה עקיבה למדי.

אולם בארבעתם מדובר כאן מבחינת הבקורת הספרותית שלהם ומבחינת "תורות-הספרות" של כל אחד מהם. אך ספרו של ד"ר צמח הריהו מרחיק לכת מעט יותר. הוא מנסה להגדיר, בין בספרות בין בשאר תחומים, את העקרונות וההשקפות המונחים ביסוד יצירותיהם של ארבעת הסופרים האלה בשדה הבקורת הספרותית—ומתוך כך הוא נוגע העמדות שנקטו ביחס לספרות הערבית ה"בצדדים חשובים ביותר במחשבתם, כגון קלאסית ולתפקידה במערכה לתחייתה התרבותית של מצרים.

במובן זה נודעת חשיבות מיוחדת להשקפות

* David Semah: *Four Egyptian Literary Critics*. E.J. Brill, Leyden, 1947. 219 pp.